

A gymnasiumi oktatás általában s különösen a budai királyi egyetemi főgymnasiumnál.

Mint a gyökerek és törzs az élőfa ág- és lomb-koronáját, az oszlopok a templom ívezetét és boltjait tartják: ugy nyugszik a nemzet ifjuságának testi és lelki, szív- és kedélyvilági egész műveltsége a gymnasiumban szerzett élő ismeretek és műveltség alapzatán. Boldog az ifju, a kinek virágzó gymnasiumban növekedni szerencséjeül jutott! Szerencsés szülők ti, kiknek szivetekről leszakadt gyermekeiteket, szaktudós és lelkes tanárok és iskolaigazgatók fogadják szerető szivök lelkiismeretes gondviselése alá! A ha-za örvendhet a tudományokat ily felügyelet alatt végző ifju növendékeinek, s a tudomány, az irodalom és közélet erős tehetségekkel gyarapodik egykor ezeknek az iskolából kilépése által. Itt a gymnasium igazán a nemzeti tudományosság vetemény-kertévé, az alapos műveltség örök élő-forrásává válik.

Van harmincz éve, hogy a magyar gymnasiumokat ilyeneknek ohajtottam, s megvallom őszintén ez ohajtást bennem az erdélyi szász gymnasiumok ébresztették fel, melyeket láttam Segesváratt még mint ifju tanuló, észleltem Brassóban és Beszterczén, hol rövid idcig bár, de németül tanultam is; és öt évnél tovább figyelemmel kísértem Nagy-Szebenben, hol mint ifju hivatalnok, szász és német fiukat magyar nyelvre oktatván, s velök a vizsgákra is elmenvén: alkalmam volt a szász gymnasialis tanrendszerrel bővebben megismerkedni. Magamon és kortársaimon kezdve el, összehasonlítást tettem a mi előkészületünk és a szász velünk egykoru ifjak előkészülete között főleg a latin és görög nyelv, matematikai és vegytani, természettani, szépirási és rajzi tárgyakban való jártasság tekintetében, s összehasonlításom — kimondom, bár az az elfogultság itélete szerint nemzeti ambíciónk némi sértésével jár — szász kortársaink előnyére ütött ki. Kilépve az életbe,

utolértük, el is hagytuk őket sokban, de az iskolából kijöttükkor készületebb-voltukat az általam megjelölt tárgyakban én, a magam részéről, kényszerítve vagyok elismerni.

Utána teszem még azt is, hogy a száz ifjuságnak már 1844 körül rendes tornászati iskolájok és tanáraik voltak Nagy-Szebenben, hol ifjaik testgyakorlatot, szurony- és kardvívást tanultak, tehát a test erősítése és a férfias jellem és bátorság kifejtése is így korán — előttünk 35 évvel! — tanrendszerökbe fel volt véve.

A magyar szabadságharc gyászos vége, fogságból kiszabadulásom s néhány évig kis székely bitokomban való gazdaskodás után állandóul Kolozsvártt telepedvén le: bő alkalmam nyílt az ottani mindhárom — róm. kathol., ev. református és unitárius — gymnasialis oktatást és nevelést figyelemmel kísérni; legjobb barátim a tanintézetek tanárai között voltak; sokat beszélgettünk ifjaink fejlődéséről, a tanítási és nevelési rendszerekről; elmentem mindenik intézet közvizsgáira, az unitáriusoknál pedig vizsgáló-biztos voltam több éven át, jól ismertem az intézeti viszonyokat: hány és mily készületű s fizetésű rendes tanár, minő póttanárok, mennyi és mily tanterem, minő taneszközök, a tanári karnak minő segédeszközei és szak-könyvtárai vannak? mily állapotban van a methodika és paedagogia, az igazgatói hatáskör, a rendes tanárok és póttanárok lelkiismeretessége és tanításuk sikerei ellenőrizése? hogy osztatnak ki a tantárgyak? mik és minők a tankönyvek, hogy mennek a rendes és érettségi vizsgák, minő az iskolai fegyelem? és általában az ifjuság értelmi, erkölcsi és testi fejlődésének harmonicus arányára mily gond fordítatik — mindezt tapasztalásból ismertem meg, meggyőződve arról, hogy a mi gymnasialis tanítási és nevelési rendszerünkben igen sok és lényeges javítani való van.

Felszólaltam a javítások eszközlése tárgyában igen gyakran barátaim előtt, fel a vizsgák végén, indítványoztam egyet és mászt egyházhatósági helyeken, sőt hirlapokban is; kijelöltem a főbb és egyszerűbben orvosolható bajokat; rá mutattam, hogy némely hiányt az illető gymnasiumok felügyelő-hatóságainak saját hatáskörükben egyszerű határozati úton is jóvá lehetne tenni; hogy nem egy rosznak forrása a tanító-erők individualitásában van, min ismét lehetne könnyen segíteni; érintettem, hogy felsőbb tudományokra, egyetemekre előkészítő gymnasiumokban, szak-könyvtárak, elegendő taneszköz és tanterem, helyes paedagogiai és methodikai rendszer alkalmazása nélkül, és kivált theologusokból, sőt VII. VIII.

osztálybeli gymnasistákból tett tanoncztanárokkal a mai idők, szükségek és tudomány igényei szerint tanítani teljességgel nem lehet, hogy ez nemzetünknek kisebbségére van, hogy az e hiányokban szenvedő intézetek rendeltetésöknek nem felelnek meg, a szülők reményeikben csalódnak, az ifjuság eltöltött drága idejének kellő erkölcsi és tudományi kamatát nem kapja meg, a felsőbb tanintézetek: egyetem, polytechnicum készületlenül vevén át az ifjakat, az ő hatásuk is megbénul, hátravetődnek tanításaikban, növendékeik Bécs, Zürich, Berlin egyetemeinek ifjúságaival nem állják ki a versenyt s a gymnasiumi hiányok és mulasztások sulytó következményét az életbe kilépés, az alkalmazás-keresés mindjárt legelső percében keservesen érzik meg, látván, hogy a külföldön végzeteknek a hazai egyetemeken végzetek előtt minden pályán elsőbbséget adnak.

Egy példával erősitem utóbbi állításomat.

Két tehetséges ifju, egymás baráti, — mindketten technikusok — egy vasúti társulat igazgatójánál alkalmazást keresnek szünidejük alatt; átadják bizonyítványaikat, s pár nap mulva mennek válasz után; az egyik azonnal megnyerte, a másik elutasított. Kérdik okát s hivatkoznak készütségökre. „Hja uram, ön Bécsben tanul — jegyzi meg a főnök — ott van garantiája a szakképességnek; de a ki a magyar egyetemeken tanul — és ez igazságért, kérem, bocsásson meg nekem — ott hiányzik a realis alap; önöknek gymnasiumai, főleg az erdélyiek, egyáltalában nem képesek megadni az ifjuságnak épen a legszükségesebb tudományokban, a minő a matematika, mértan, természet- és vegytan, rajztan sat. a szükséges egyetemi és polytechnikai előkészültséget. Sajnálom, de mi azt így tapasztaltuk“. És az ifjak megszorodva távoznak, Egyiknek örömét a másiknak keserősége semmivé tette. Az ifjak atyja előkelő állású, s ez ugynevezett diplomatai jellem, nem mondja el a valóságos tény, hogy ne bántson, de ő is keserű szívvvel fogadta a fiaktól hallottakat.

Kinek nem fáj ily esetek előfordulása? Kiben nem ébred föl a lelkiismeret, a ki az ifjuság sorsát s a nemzet neve becsületét szívéen viseli, hathatósan ösztönözve e baj orvoslására? Hajlandó volnék az elébbi bánást az illető igazgató bécsi rononszenvének tulajdonítani, de nincs rá okom; másfelől évtizedek óta Selmecezen és Bécsben, Zürichben és Berlinben tanult magyar ifjak egész sora tanuskodik erdélyi magyar gymnasiumainknak a technikai pálya

előkészületi tantárgyaiban való hiányos és a tudomány haladásával versenyt nem haladott előadásával. Ma élő és kün, sőt, a mint hitelesen értesültem, pesti és kolozsvári egyetemünk tanuló ifjaink is e sajnálatos igazságot tényül constatálják. Szomoruan panaszkodó leveleket s négy szem közötti vallomásokat bírok erről tehetséges ifjaktól sőt barátimtól is.

Ámde ezt én teljesen ok nélkül beszélem el most és itt is, mint kevés sikere volt régebbi felszólalásaimnak; mert mi nálunk avval felelnek mindezekre: „ez a felekezetek autonomiai joga, úgy szervezik iskoláikat, úgy állítják be és fizetik tanáraikat, a hogy telik; eddig is voltak nekik kitünő fiaik, ez után is lesznek, erejük feletti költekezésre nem szoríthatók; a felekezet jobb fizetést nem tud adni, a tanár pedig ezen fizetésből el nem élhetvén, kénytelen egyéb jövedelem után is látni, tanítása fizetésével arányban van; azt, hogy az elemi és algymnasiumi osztályokban ne tanulatlan ifju diákok, hanem rendes vagy segéd tanárok, tanári képzettséggel bíró érett férfiak tanítsanak, ismét nem kívánhatni, mert nincs rá mód, és aztán az osztályokban az ifju diákok milyen jól valósítják ama szép paedagogikai elvet: docendo discimus; jó ez így, hagyjuk így! Az autonomia véd minket“.

Én tehát ezt annál kevésbé feszegetem most, mert itt Buda-Pesten elkedvetlenedve láttam, hogy a gymnasialis törvénynek parlament elébe nem juthatásában is az autonomiai jogok féltése igen nagy mértékben volt tényező. E törvény orvosolt volna sok bajt, tisztázta volna az állam és felekezetek, az ifjuság és az autonomia jogait; de ennek ezuttal vége van, én az itt fenforogható vitás kérdésekre ki nem terjeszkedem. Ha a jövő parlamentben lesznek a tudomány, a nemzeti becsület és magyar ifjuság érdekeit védő képviselők, ha különösen nagy Eötvösünk derék utóda, a mostani közoktatásügyi miniszter és a nép örök hálájára méltó Molnár Aladár, nemzetünk közmíveltségének alapvető jeles fiai azon törvényhozás tagjai lenni meg nem szünnek, hihető, hogy e törvény is tárgyalás alá és létre jó; de ezek nélkül bizonyára tovább is a kegyes ohajtások között marad, s én igénytelen szavammal a zártouyra jutott gymnasiumi reform-ügyet a sikerülés révpartjára nem juttatom.

De azt el nem mulaszthatom — s tán ez nevelési és oktatásügyünkben utolsó felszólalásom lesz — hogy a magyar fővárosban levő magyar királyi egyetemi főgymnasium belső okta-

tási és nevelési rendszerét e havi tudományos közlöny utján kis hazánkban meg ne ismeressem. Lesznek szülők és tanárok, lesznek a gymnasiumi oktatásügynek igaz baráti — meg vagyok róla győződve, — kik ezt tőlem kedvesen fogadják, mert tudják, hogy egyedül szeretett ifjuságunk javáért tőszem. Az olvasó látni fogja, hogy ez intézet nem külföldi, nem exoticum — saját véreink oktatása az, tiszta magyar nemzeti alapra fektetve, itt született, fejlődött és magyar tanárok vezetése alatt lett oly híressé, hogy ritkítja párját, s bizvást mintául szolgálhat mindenütt hazánkban . . .

Hadd beszéljen az intézet magáért. Nem hasonlítom össze egygyel is, mert tudom, hogy ez bántani szokott; nem vonatkozatom az itteni viszonyokat és észlelt tényeket az erdön-tuliakra; nem állítok fölül, nem helyezek alá senkit; száraz tárgyilagossággal, ugymondva történetíven adom elé tanulmányaim eredményét, a következtetéseket és tanuságok elvönását kinek-kinek tetszésére bizva.

* * *

A budai főgymnasium I—VIII. osztályában 15 képesített rendes tanár tanít és egy tornamester: 1 a hittant, más a szépirást, 3 ik a rajzot, 4 ik a tornászatot, 12 a gymnasium rendes tanszakait; nem kötelezett tantárgyat kettő tanít az előbbieik közül; igazgató m. tud. akad. tag dr. L u t t e r N á n d o r; az osztályoknak külön főnöke van, kiket a tanári tanácskozmány jelöl ki; tantárgyak: hittan, magyar nyelv, latin, görög, német nyelvek, földrajz, történelem, mennyiségtan, természetrajz, természettan és vegytan, bölcsészeti előkészítő tan, rajz, szépirás, testgyakorlat. Minden osztálynak tágas, világos, tiszta külön tanterme van; az igazgatónak külön irodája, hol az előadások egész időtartama alatt — saját óráit kivéve — benn lenni köteles, hogy minden előforduló ügyet azonnal igazíthasson; a tanári karnak szintén saját tanácskozási terme van s az intézetnek benn lakó rendes fizetésű szolgálja és segédszolgálja. Az igazgató és tornamester hetenként 8, a hittanár 12, magyar nyelv és bölcsélem tanára 13, a többiek közül négy 14, öt tanár 15, három 16 órát tanít; a szépirást az I és II oszt. együtt gyakorolja, a tornászatot az egybekapcsolt osztályok szintén. Mely tanárok minő tantárgyakat, hány heti órában és melyik osztályokban tanítanak, előre meg van állapítva az ugynevezett évi T a n t e r v - b e n s ez mint változhatlan tanrend az ifjusággal a tan-év

elején közöltetik. A mely tanár alapos ok miatt órára el nem mehet, az igazgatónak névjegye beküldésével bejelenti, s megtörténik, hogy vagy az igazgató veszi át óráját a maga tantárgya számára, vagy valamely olyan tanár, a ki tantárgyával még nem érkezett el annyira, mint az év előhaladása szerint előhaladva kellene lennie. Az ifjaknak mulasztásaikat a következő órán igazolni kell szülői vagy orvosi bizonyítvánnyal. Az órák kezdődnek reggeli 8 órakor. Óra-közben 5—10 percz pihenési idő van. Az előadási óra előtt 10 perczcel a gymnasiumi ifjuság mint a méh-raj vonul a gymnasium felé, tisztán öltözve, magával viszi táskájában vagy szíjjal megkötve tankönyveit, irkáit, taneszközeit; 5 perczcel előre saját termökbe begyülekezve várják az óra csendülésekor pontosan érkező tanárt; öltönyeik számára köröskörül fogas van; minden ifjunak határozott ülő-helye; a legelső tanár bejövésekor s a legutolsó távozásakor közima; mikor leültek, minden pad első ifja megmondja a tanárnak a távollevő ifju nevét, mit az osztály-könyvébe ír, s az igazolhatlan mulasztás az érdemsorozáskor hátrányul számítatik be. Gyakori mulasztás elébb *Osztálytanácskozmány*, azután a *Tanári Gyűlés — Consessus* — elébe vitetik orvoslás végett.

Ennyit a tanári erők, tantárgyak, tanórák beosztásáról, a tanárok és tanulók megjelenéséről s annak ellenőrzéséről.

Felette fontos az évi Tanterv, melyet az igazgató a Tanári Tanácskozmánnyal egyetértve állít meg, melyben meg van a kötelezett tantárgyak óra-száma, a tantárgyak előadásában követendő methodikai sorrend, a használatba vett tankönyvek sat.

Nézzük ezt át osztályonként és pedig először —

Az I. osztályt, mely hetenkint 28 órai oktatást kap.

Első a hittan, hetenkint 2 óra, a hitről és parancsolatokról. Magyar nyelv h. 3 óra. A nyelvnek mondattanra fektett alaktana, egyszerű, bővített, összevont és összetett mondatokban. Helyesírási és olvasási gyakorlatok. Versek betanulása és szavalása, e felett 16 megfelelő írásbeli feladvány. Tankönyv: Lutter N. A magyar nyelv elemei. Szvorényi, Olvasmányok I. köt. Latin nyelv h. 6 óra. A nevek, névmások, igék szabályos alakjai. Az ezeknek megfelelő gyakorlatok szó- és írásbeli fordítása. 12 iskolai dolgozat. Tankönyv: Bartal, Elemi latin nyelvtan, I. r.

Német nyelv, h. 2 óra. Elemi gyakorlatok Ney-Ollendorf gyakorlati vezérfonala nyomán, 10 lecke. — Földrajz, h. 2 óra. A mennyiségtani és természettani földrajz legfontosabb fogalmainak megismertetése után: Magyarország földirata, Ribáry Ferencz tankönyve nyomán. Közenn-Terner-féle Atlász segítségével. Mennyiségtan h. 4 óra a.) Számtan. A tizedes számrendszer. A négy alapművelet egész számokkal és tizedes törtszámokkal. A méter-rendszer. A számok oszthatósága. A legnagyobb közös osztó és legkisebb közös többszörös. A közönséges törtek négy alapművelete. b.) Mértani nézlettan. A termennyiségek megismertetése. A sík, egyenes vonal, körvonal, szög, egyközű vonalak, háromszög, négyszög, különösen az egyenközény. Tankönyvek: Lutter, Számtan I. r. Mocnik-Szabóky, Mért. nézlettan I. r. — Természetrájz, h. 2 óra. Állattan. A nevezetesebb gerinces és íz-állatok s puhányok megismertetése a terminologia kellő begyakorlása mellett. Tankönyv: Kriesch J. A természetrajz elemei I. r. — Rajzolás h. 4 óra. Mértani rajz szabad kézzel. Huzalminták után való rajzolás. — Szépirás h. 1 óra, testgyakorlás h. 2 óra a nyári időszakban. Szabad gyakorlatok. Rendgyakorlatok.

A második gymnasialis osztály heti óra-száma szintén 28. Hittan szertartási része h. 2 óra. — Magyar nyelv h. 3 óra. A mondat fő- és mellék-részei. Szórend. Egyszerű és összetett mondat. Név- és igeragozás. Határozók, kötszók, indulatszók. Olvasás, az olvasottak előadása és elemzése. Szaválás. Havonkint 3. iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Szvorényi, kisebb magyar nyelvtana. Olvasmányok ugyanattól. II. köt., — Latin nyelv h. 6 óra. Ismétlés. A szenvedő ige ragozása. Rendhagyások fő- és mellékneveknél. Perfectumok és supinumok. Szabálytalan igék. Körülírt ragozás. Számnevek. Beszédrészekcské. Accusativus cum infinitivo. Szavak és mesék emlézése. Fordítás, elemzés. Hetenkint 1. iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Bartal, Elemi latin nyelvtan I. és II. rész. Német nyelv, h. 2 óra. Elemi gyakorlatok főtekintettel az alaktanra és a szóbőség megszerzésére. Tankönyv: Ney, Gyakorlati német nyelvtan, Felsmann Lesebuch, I. r. Földrajz h. 2 óra. Európa oro-hydrographiai és politikai földrajza, Ribáry F. tankönyve nyomán. Mennyiségtan h. 4 óra a.) Számtan. A közönséges törtszámok ismétlése után tizedes törtek. Olasz gyakorlat. Rövidített szorzás és osztás. Egy-

szzerű és összetett hármas szabály. Kamatszámítás. b.) Mértani nézlettan. Egyenközények, három- és sokszögek terület-számítása. Az idomok átalakítása. Hasonlóság. Tankönyvek: L u t t e r, Számтан II. r. Mocnik-Szabóky, mértani nézlettan. I. r. Természettanrajz, h. 2 óra. Télen: ásványtan, nyáron: növénytan. A nevezetesebb ásványok és növények leírása, a terminologia begyakorlása. Tankönyv: Kriesch J. A terményrajz elemei II. és III. r. — R a j z o l á s h. 4 óra. Az emberi fej és ékitmények rajzolása. Mértani idomok szerkesztése vonalzóval és körzővel. A távlat fogalmának alkalmazása. — Szépirás h. 1 óra, mint az I. osztályban, testgyakorlás szintén 2 órán.

A harmadik osztály óra-száma hetenként 28, Hit-tan, ószövetségi történetek 2 óra h. Magyar nyelv h. 3 ó. A mondattan, egyszerű pusztá, bővített és összevont mondat, összetett, összesorozott és összefüggő mondatok; egyenes és mellékvonlat, igekötők vonzata, körmondatok. Havonként 1 iskolai dolgozat. Tankönyv: Szvorényi, Nyelvtan III. r. Olvasó-könyv: Bodnár-Iványi-féle. Latin nyelv h. 5 óra. A mondattan: az esettan és az előjárók; az alaktan ismétlése. Hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Cornelius Neposból: Miltiades, Themistocles, Aristides, Pausanias, Cimon, Lysander, Thrasybulus, Iphicrates, Chabzias, Thimoteus, Epaminondas, Timoleon, Cato. Tankönyv: Bartal, Latin mondattan, és Olvasó-könyv, Cornelius Nepos szótárral Vass Józseftől. Német nyelv h. 2 óra. Eset- és igitan a többi beszédrésszel. Minden két hóban egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Riedl Szende, Német nyelvtan, Felsmann, Lesebuch, II. r. Földrajz h. 2 óra. Azsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. Tankönyv: Ribáry F. Egyetemes földirat, II. r. különféle földrajzi atlászok Történelem h. 2 ó. Bevezetés, az Árpádok kora és a vegyes ház a Hunyadiak koráig Ribáry F. kisebb magyar történeti tankönyve nyomán. Meny-nyiségtan h. 3 óra. a) Számтан. Törtszámok műveleteinek ismétlése. A százalék-számítás különböző nemei, kamatszámítás. Egyszerű és összetett társaság-szabály, elegyítési és lánccz-szabály; b.) mértani nézlettan. Az idomok hasonlósága. A körbeli vonalok. A kerület osztása. Beirt és körülirt idomok szerkesztése. A kör mérése. Tankönyvek: L u t t e r, számтан III. r. Mocnik—Szabóky, Mértt. nézlettan II. Természettan h. 3 óra. A testek általános tulajdonságai. A vegyülés alapfogalmai. Hőtan. De-

lejtesség. Villanyosság. A szilárd testek sulyegyenéről. Egyszerű gépek. Tankönyv: Greguss, Természettan. Rajzolás h. 2 óra. Az emberi fej rajzolásának folytatása. Az árnyékolás kezdete minták után. Ékitmények rajzolása. Mértani rajz és távlatlan; testgyakorlás h. 2 óra a nyári időszakban. Szabad és rend gyakorlatok. Eszközökkel való gyakorlatok.

Negyedik osztály heti óra-száma 28. Hittan, új szövetségi bibliai történetek h. 2 ó. Magyar nyelv h. 3 óra. Mondat-szerkesztés. Körmondat. Polgári ügyiratok, levelek, elbeszélő és leíró prózai írásművek. Mérték- és verstan. Minden két hétben egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Laky, iránytan. Szvorényi, Olvasmányok, IV. köt. Latin nyelv h. 6 óra. Idő- és módtan. Összetett mondat. Mondatalkotási sajátságok és szabálytalanságok, Szórend. Szókötési alakzatok. Verstan. Havonként három írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Bartal, latin mondattan. Caesar, Bellum Gallicum (szemelvények az I. II. és III. könyvből). Szamosy, Tirocinium poeticum (szemelvények a hatos versekből, az elegicus párversekből és Phaedrus meséiből). Német nyelv; h. 2 óra. Rendszeres mondattan. Szaválás. Minden két hétben 1 írásbeli dolgozat. Tankönyv: Ballagi, Német nyelvtan. Felsmann, Lesebuch II. r. Történelem h. 2 óra. Magyarország története a Hunyadiak korából a legújabb időkig. Tankönyv: Ribáry F. kisebb magyar története. Mennyiségtan h. 3 óra a.) algebra. A betűszámítás elemei. A négy alapművelet egész és törtszámokkal. Első fokú egyenletek egy ismeretlen mennyiséggel. b.) mértani nézlettan. A térbeli alakok általános tulajdonságai. Az egyszerűbb féle testek térfogat és felület számítása. Iskolai és házi dolgozatok. Tankönyvek: Lutter, Betű-számítás. Mocnik — Szabóky, Mért. nézlettan II. r. Természet- és vegytan, h. 4 ó. télen: A szilárd testek mozgásának tana. Cseppfolyós és légnemű testek erömütana. Hang- és fénytán; nyáron: A vegytan elemei. Tankönyvek: Greguss Gy. Természettan. Dékány R. Elemi vegytan. Rajzolás h. 4 óra. Egész emberi alakok és állatok, továbbá ékitmények és tájképek rajzolása; testgyakorlás h. 2 óra mint a III. osztályban.

Ötödik osztály heti óra-száma 29. Hittan, revelatio és az egyház. h. 1 ó. Magyar nyelv h. 3 óra. Az egyszerű irány kellei. Leíró és elbeszélő próza. A szép irány. A körmondat. Szépészeti alapfogalmak. Megfelelő írásbeli dolgozatok minden két hét-

ben egyszer. Tankönyv: Névy: írásművek elmélete és a hozzá készült olvasmányok. Latin nyelv h. 6 óra. Ovidius keserveinek első könyvéből a 3-ik elegia. Naptárából: Arion. A Fábiák. Romulus Quirinus. Gabii. Remus. Juppiter. Pistor. Átváltozásaiából: Az emberi nemnek négy korszaka. Deucalion és Pyrrha. Phaeton. Icarus. Baucis és Philemon. Orpheus megöletése. Midas. Cicero, Laelius 1—21 fej. Megfelelő írásbeli gyakorlatok. Görög nyelv h. 5 óra. A görög nyelv alakzata a μ -végzetű ígékig. A szabályok alkalmazása szó- és írásbeli gyakorlatokban. 10 iskolai dolgozat. Tankönyv: Curtius görög nyelvtan. Schenkli-Kiss-féle Olvasókönyv. Német nyelv h. 2 óra. Ismétlések a nyelvtanból. Szaválás. Minden két hétben egy írásbeli dolgozat, még pedig a.) Verses elbeszélések prozába való áttétele. b.) Ügyiratok fogalmazása. Tankönyv: Thewrewk Árpád, Német olvasókönyv I. r. Történelem h. 3 óra. Ó-kor a pún háborúig. Tankönyv: Ribáry F. Világtörténet I. r. Segédkönyv: Pütz, történelmi földabrosz. Mennyiségtan, h. 4 óra a.) algebra. Hatványozás. Gyökfejtés. Első foku egyenletek egy ismeretlen mennyiséggel; b.) mértan. A tudományos síkmértan azon részei, melyek az egybevágásra és hasonlóságra vonatkoznak. Az egyenközé-nyek területi viszonyai. Iskolai és házi dolgozatok. Tankönyvek: Lutter, Betűszám-tan. Ábel K. Mértan I. r. Természetrá-jz, h. 3 óra. Rendszeres ásványtan és növénytan. A nevezete-
sebb ásványok megismertetése alakjuk, fizikai és chemiai tulajdon-
ságaik szerint. A növények szervisméje, élettana, a természetes és
mesterséges rendszerek összehasonlítása, a nevezetesebb növényren-
dek ismertetése. Tankönyv: Kriesch J. A természetrajz vezér-
fonala, II. és III. r. Testgyakorlás, h. 2 óra a nyári időszak-
ban. A előbbi osztályokban említett gyakorlatok folytatása kiváló
tekintettel a katonai gyakorlatokra.

Hatodik osztály heti óra-száma 29. Hittan h. 1. óra a ker. kath. hitágazattal. Magyar nyelv h. 3 óra. Az elbeszélő és lantos költészet elméleti és gyakorlati ismertetése. 14 írásbeli dolgozat és ugyanazok feltűnőbb hibái alapján elméleti tárgyalások. Tankönyv: Névy, írásművek elmélete és olvasmányok. Latin nyelv h. 5 óra Sallustius (editio Holub.) De Bello Jugurthino. Livius I. k. (magyarázta Szénássy) 1—40 fej. Vergilius (ed. Thewrewk) Aeneis II. Házi írásbeli gyakorlatok Kolmár és Sváby Gyakorló-könyvéből, iskolai gyakorlatok jobbá-

ra az olvasott szerzők (Sallustius és Livius) után készítettetek. Görög nyelv, h. 5 óra. μ -féle és a rendhagyó igék. A hangtani törvények fejtegetése. Az alaktannak részben ismétlése. Írásbelileg a μ -féle és a rendhagyó igékre szolgáló gyakorlatok dolgoztatnak. Szóbelileg fordítatik 12 prózai mese, 4 verses mese, 8 epigramm. Tankönyv: Curtius, Görög nyelvtan, Schenkl-Kiss-féle Olvasókönyv. Német nyelv h. 2 óra. Ismétlések a német nyelvtanból. Szavalás. A német verstan és épikai költészet. Minden 2 hétben egy írásbeli dolgozat (Leírások). Tankönyv: Thewrewk Árpád. Német olvasókönyv I. r. Történelem h. 3 óra. A rómaiak története és a középkor Habsburgi Rudolfg. Tankönyv: Ribáry F. Világtörténet, II. r. Menniségtan h. 4 óra a.) algebra. Logarithmusok. Másodfoku egyenletek egy ismeretlen mennyiséggel. Exponentialis egyenletek; b.) mértan. A körtan. Szögmértan. Síkháromszögmértan. Iskolai és házi dolgozatok. Tankönyv: Lutter, Betűszámítás és Mértan I. r. Logarithmustáblák. Természetrész h. 2 óra. Rendszeres állattan. Az emberbonczolás- és élettana vázlatban. A gerinces állatok, íz-lábu állatok, puhányok és sugár állatok. Tankönyv: Kriesch J. A természettan vezérfonala I. r. Vegytan, h. 2 óra. A vegyülés törvényei. Az elemek és nevezetesebb vegyületeik. Tankönyv: Say M. Vegytan. Testgyakorlás h. 2 óra, mint az V. osztályban.

Hetedik osztály heti óra-száma 29. Hittan h. 1 óra. Ker. kath. erkölcsstan. Magyar nyelv h. 3 óra. A drámai költészet. Szónoklattan. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Névy írásművek elmélete. Latin nyelv h. 5 óra. Cicero Catilina elleni négy beszéde. Vergil Aeneisének II. könyve. Kolmár és Sváby-féle gyakorló könyvből fordítások magyarból latinra. 12 iskolai gyakorlat. Görög nyelv, h. 4 óra. Xenophon Anabasisának I. és II. könyve. Homer Iliásának I. éneke. 10 iskolai dolgozat. Német nyelv, h. 2 óra. A német balladák és a lantos költészet. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Tankönyv: Thewrewk Árpád. Német olvasókönyv II. r. Történelem, h. 3 óra. Az újkor története a bécsi congressusig. Tankönyv: Ribáry F. Világtörténet III. r. Menniségtan, h. 3 óra. a.) algebra. Első foku egyenletek több ismeretlen mennyiséggel. Határozatlan első foku egyenletek. Számítási és mértani haladványok. Kamatos kamatszámítás. Járadék- és törlesztési számítások; b.) mértan. A háromszög mértan ismétlése és befejezése. Stereometriából az előzmé-

nyek. A testek általános tulajdonságai és térfogati viszonyai. Iskolai és házi dolgozatok. Tankönyvek: Lutter, Betűszámтан. Ábel K. Mértan. Lutter, Logarithmustáblák. Természettan, h. 4 óra. A testek általános tulajdonságai. Mozgás- és súlyegyentan. Hőtan. Tankönyv: Kunczek-Abt, Természettan és Mennyiségáni pótfüzet. Bölcsészettan, h. 2. óra. Tapasztalati lélektan. Tankönyv: Zimmermann-Riedl, Lélektan. Testgyakorlás h. 2 óra mint az V. osztályban.

Nyolczadik gym.n. osztály heti óra-száma 29. Hittan kath. e. történet hetenkint 1 órán. Magyar nyelv h. 3 óra. A magyar nemzeti irodalom története a legrégebb időtől napjainkig. 12 írásbeli dolgozat és az azokban előforduló hibák nyelvtani és tárgyi megvitatása. Tankönyv: Toldy Ferencz, Irodalom-történet és irodalom-történeti Olvasó-könyv. Latin nyelv h. 5 óra. Tacitus Germaniája (ed. Thewrewk). Horatius-ból válogatott Odák, satyrák és epistolák (ed. Grysar.) Görög nyelv, h. 4 óra. Homer Iliásának I. (ed. Thewrewk) Odysseájának VII-dik éneke. Német nyelv, h. 2 óra. A dráma és szónoklattan. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Tankönyv: Thewrewk Árp. Német Olvasó-könyv. II. r. Történelem, h. 4 óra. Magyarország oknyomozó történelme. Tankönyv: Ribáry F. hason című műve. Mennyiségtan, h. 4 óra. a.) algebra. Számítási és mértani haladványok. Kamatos kamat-, járadék- és törlesztési számítások. Egybevetés. Newton binomial-tétele; b.) mértan. A stereometriából a gömb- és részeinek felület- és térfogat-számítása. Az algebra alkalmazása mértani feladatok megfejtésére. Az elemző síkmértan alapvonalai. A gömbháromszögmértan. Ugyanennek alkalmazása az egyszerű csillagászati feladatok megfejtésére. Iskolai és házi dolgozatok. Tankönyvek: Lutter, Betűszámtan. Ábel K. Mértan. Természettan, h. 3 óra. Hangtan. Fénytán. Delejesség. Villomosság. Kézikönyv ugyanaz, mint a VII-ik osztályban. Bölcsészettan, h. 2 óra. Formai észtan Dunay Ferencz hason című tankönyve nyomán. Testgyakorlás h. 2 óra, mint az V-dik osztályban.

Nem kötelezett tantárgyak, 1.) angol nyelv, ezt hetenkint egy órában Dunay F. tanár tanítja díj nélkül; kézikönyvül szolgált Ollendorf gyakorlati nyelvtana; 2.) gyorsírás, hetenkint kétszer, egy órában kezdőknek, egyben az elébbhaladottnak, előadta Gyurmán Andor tanár. Kézikönyvül a tanulók

Fenyvesy Adolf: „A magyar gyorsíró“ és „országgyűlési gyorsírók kézikönyve“ című művét használják. Az évi tandíj 10 forint.

* *

Szükségesnek látom még tájékozásul néhány osztály szabad-dolgozati feladványait is megismertetni, jelesen a.) a magyar nyelvből az előbocsátott program értelmében a IV-ik osztálynak kitűzetett egy év folytán 10 feladat és különféle ügyiratok szerkesztése. A feladatok ime ezek voltak: 1. Az egér és oroslán. (Állat-mese. Párbeszédben előadandó a tanulság hoz-zátételével). 2. A paraszt és fia. (Mese). 3. A téli tájkép (Leírás). 4.) Levél. 5.) Gyakorlat az adonicus versben. 6. Folytatás. 7. Ryth-mus-meghatározások. 8. „Ki mit keres meglesi“. Közmondás. (Érte-kezés). 9. Vadászat. 10. Hasznos állatok ismertetése. Az V-dik o s z t á l y - n a k kitűzetett a következő 10 feladvány: 1. A tűz (El-méltetés). 2. Léghajózás (Leírás vagy értekezés). 3. „Lassan ha-ladj, tovább érsz“. Közm. (Magyarázat). 4. A vadász és földmives. (Párbeszéd). 5. Béke és háboru (Párhuzam). 6. „Ki mint vet, ugy arat“. Közmondás. (Magyarázat). 7. Kirándulás. (Leírás). 8. Buda-Pest leírása. 9. Levél. 10. Az évszakok (tetszés szerinti alakban.) A VI-ik o s z t á l y - n a k kitűzetett 14 feladvány: 1. Helyesírási kísér-let. 2. Czuczor „Hunyadi“ című költeménye prózában. 3. Kisfaludy Károly „Mohács“ és Berzsenyi „Közelítő tél“ című költeményéből a lengedi verslábak kikeresése. 5. „A tücsök és a Méhek“ című me-se prózában. 6 „A hangyához“ című gúnyor tartalma. 7. „Agaras“. Elbeszélés. 8. Szétszort hősi hatos versek rendezése. 9. Szétszört párversek rendezése. 10. „Kádár Kata“ című népballada elbeszé-lés alakjában. 11. Vörösmarty „Cserhalom“ című költeményének tartalma s ítészeti rövid méltatása. 14. Összehasonlításul az 1. szám alatti helyesírási kísérlettel mondatolás után (dictando) való írás. A VII-ik o s z t á l y - n a k 9 feladvány tüzetett ki, ezen kívül philosophiai tartalmu dolgozatok. A feladványok ezek: 1. A szin-művészet jelentőségéről. (Értekezés). 2. „The life is a Stage.“ (Ma-gyarázat, mennyiben állanak Shakespeare e szavai, hogy „az élet színpad“. 3. Szabadon választott dolgozat. 4. Levél. 5. Szabadon vá-lasztott themák. 6. A zene. (Rövid dicsőítés Vajda Péter modorá-ban). 7. „Szeressétek egymást“. (Intő beszéd alakjában). 8. Búcsu-beszéd a tanuló-társakhoz. 9. Szigetvár. (Elméltetés). A VIII-ik

osztály-nak 12 feladvány tüzetett ki és egy érettségi vizsgálati dolgozat. 1. Helyesírási kísérlet. 2. Baráti levél a tanodai év elején. 3. Szilágyi és Hajmási a szendrői névtelen után prózában. 4. Kölcsey „Dobozy“-ja prózában. 5. Mikes Kelemen 7-ik levelének tartalma. 6. Volter és Griseldis, vagy Pontianus historiája előadás után. 7. Szabadon választott tájrajz. 8. Hunyady László halála történeti elbeszélés alakjában. 9. Kazinczy tárgyalt prózai és költői leveleiből szabadon választott tárgynak méltatása. 10. Kazinczy: „A hit szava“ és Berzsenyi: „Fohászzkodás“ című ódájának összehasonlítása. Vagy Szemere Pál: „Vida Lászlóhoz“ irt levelének tartalma. 11. Az anyagi javak többre becsülendők-e, mint az ismeretek? 12. A magyar helyesírás azon pontjai, melyek ellen legtöbb hibát szoktunk elkövetni, vagy melyekre nézve legnagyobb ziláltság tapasztalható. 13. Rend a dolog veleje. (Érettségi vizsgálati dolgozat).

A német nyelvből a VII-ik és VIII-ik osztály feladványait sorolom elé; az elsőnek 10 tüzetett ki. 1. Wie erlangt man Menschenkenntniss. 2. a.) Ueber die Wichtigkeit der Kunst und der materiellen Nutzen ihrer Pflege. Vagy b.) egy szabadon választott thema. 3. a.) Weh dem, der fern von Eltern und Geschwistern, ein einsam Leben führt. Ihm zehrt der Gram das nächste Glück von seinen Lippen weg. (Göthes Iphigenie). Vagy b.) Der wahre Freund. 4. a) Welchen Einfluss hat die Noth auf die physische und moralische Entwicklung des Menschen. Vagy b.) Durch welche Mittel drückt der lyrische Dichter seine Gefühle aus. 5. Erläuterung des Inhalts von Göthes folgenden Gedichte: „Wer nie sein Brod mit Thränen ass“ etc. Mignonlieder. 6. Wie reisen wir mit Nutzen? 7. Der Ackerbau die Grundlage aller Cultur. 8. Ueber die verschiedenen Nationalfeste. 9. Ueber den Ausspruch des Sokrates: „Erkenne dich selbst.“ 10. Niedrig bleibt der Staub für immer, wenn ihn in leichtem Flug eines Wirbelwindes Flügel hoch empor zum Himmel trug. Persicher Spruch. (Vizsgálati dolgozat). Az utolsó vagy VIII-ik osztálynak szintén 10 feladványa volt. 1. Die Sprache. 2. Ueber den Einfluss der Natur auf den Menschen. 3. Die Unbeständigkeit des Schicksales. Motto: „Das ist die Welt, sie steigt und fällt, und rollt beständig, und klingt wie Glas, wie leicht bricht das“. Goethes Faust. 4. a) Was bedeutet der Ausspruch: Non scholae, sed vitae discimus? Vagy b) Was für ein Unterschied ist zwischen der Psychologie und der Logik? 5. Die Wissenschaft und das Leben. 6. Welche Deutungen gestattet

der Spruch: Der Frosch hüpfte wieder in den Pfuhl, wenn er auch säss' auf goldenem Stuhl. 7. Der Charakter Iphigeniens nach Göthes gleichnamigem Drama. 8. Über das Duell (Nach den Lesestücke im Lesebuche). 9. Über das Streben des Menschen gesellschaftliche Vereine zu bilden. (Motto: Concordia res parvae crescunt Viribus unitis). 10. Welchen Nutzen ziehen wir aus dem Studium der Geschichte überhaupt, insbesondere aber der vaterländischen. (Érettségi vizsg. dolgozat).

A latin nyelv elsajátítása végett már az I. gymnasialis osztályban elkezdí az ifju elméletileg tanulni a latin alaktant, a II-ikban a latin nyelvtant, III-ikban a latin mondattant, fordítja Cornelius Nepos-t szótárral, sőt itt elkezdődik a latinból magyarra fordítás az erre czélszerű tüzetességgel készült Gyakorló-könyvből; a IV-ikben ugyan ezt és fordítja Caesar Bellum gallicum-át, tanulja a Tyrocinium Poeticum-ot Szamosy-tól; az V-ikben foly a latin classicusok fordítása, Finály szótárával, t. i. Cicero Laeliusa, Ovidius, Veress magyarázatival, sőt elkezdődik a magyarból latinra fordítás is Kalmár és Sváby ily címü művéből: Fordítási gyakorlatok magyarból latinra I. könyv, melyben hivatkozás van Schultz és Bartal nyelvtanaira, Bartal és Veress Magyar-latin szótára segítségével; a VI-ik osztályban tovább foly a classicusok fordítása: Sallustius, Livius, Vergilius magyarázó szöveggel, ugy szintén a magyarból latinra fordítás a jelölt könyvből; a VII-ikben ismét foly a latinból fordítás: Cicero beszédei Catilina ellen, Vergil Aeneise s a magyarból latinra fordítás az elébbi Kalmár-Sváby-féle könyv II-ik részéből; a latin nyelvtanítás a VIII-ik osztályban bevégződik: Tacitus Annales-ei, Quintilianus és Horatius jelesb művei fordításával.

A görög nyelv tanulása kezdődik az V-dik osztályban Curtius Görög Nyelvtan-a I. részéből a Schenk-Kiss-féle Görög Olvasó-könyv segélyével; a VI-ikban ugyanezen könyvekből folytattatik, a VII-ikben Curtius Nyelvtan-a II. részéből és Xenophon Cyropaediája, Anabasisa és Socrates nevezetesebb műveiből; a VIII-ik osztályban bevégződik az említett Görög nyelvtanból Demosthenes olynthiai beszédei és Homer Iliasa szövegkiadásai olvasásából.

Itt két fontos körülményre figyelmeztetem a szives olvasót

1.) hogy az ifjuságnak a tanárok által a következő órára felhagyott latin, görög, német nyelvi fordítandókból szószedetet — praeparatio — kell készíteni, azaz, minden ismeretlen szót gyökével és hajtogatási vagy igeahajlitási főbb alakjai megjelölésével külön irkába beírva, az órára be kell vinni s a tanárnak bemutatni, a mi az érdemsorozásnál nagy előny. Gyönyör látni, ez által lassanként mennyi szó-részletet tanul meg az ifju s az V. VI. VII. VIII. osztályban mennyire megapad a nem ismert szók száma, míg a VIII-ikban nála több napon át egy ismeretlen sem fordul elé;

2.) arra, hogy a nyelvek tanítása elméletileg és gyakorlatilag mindig párhuzamos, és egyforma fokozatot tartó irányban foly; az elméleti rész mindig csak benn az órán előadás és felkérdezés által, a gyakorlati ellenben benn az órán is, midőn a tanár a feladatot óra kezdetén kiadja s óra végén beszédi, és ismét künn a háznál is, midőn a tanár a feladatot az iskolában kitűzi, tanítványai a következő órára elkészítve beviszik, s a tanár átvizsgálván, a hibákat alávonja, néha a hibásan használt szabályra rá mutat, s a gyakorlat végére érdemsorozati jelt ír: 1. 2. 3. 4. = azaz kitűnő, jeles, jó, közepes st. Sőt a tanárok az önmunkásságnak az ifjakban kifejtése végett azt is megkívánják, hogy az elmagyarázott tárgyakat saját felfogásuk szerinti szövegezésben mutassák be, minek következtében a jó ifju egész tantárgyát mintegy maga is átdolgozza, a minck mind a fogalmazási képesség, mind a tárgynak az emlékezetben végkép megmaradása tekintetében hogy mily jó az eredménye, első tekintetre látható.

* * *

Azt hiszem, szolgálatot teszek az oktatásügynek, s a gymnasiumok igaz barátainak örömet szerzek az ezen főgymnasiumban 1874—75-ben használt tankönyvek, azok irói és áruk megismertetésével; azon czélt kívánom elérni, hogy azok a más gymnasiumokban a hegyen túl és innen használatban levő ily nemű könyvekkel, azok szerzőikkel és áraikkal összehasonlithassanak, a miből egy vagy más tekintetben okulás, önmérséklés, fölbátorodás szóval haszon hármlik a tanintézetekre és ifjuságra, a szülőkre és tanárookra; tán gyöngye authorok leálczáztatnak, tán az árak is mérsékeltebbekké lesznek. . . .

Az I. osztály 1875-ki tankönyvei és azok ára.

Ima- és énekkönyv 80 kr. Közép katekizmus 40 kr. Bazsul-Malmosi, latin alaktan 90 kr. Lutter, magyar nyelvtan 40 kr. Szvorényi, olvasmányok I. 70 kr. Ney, német nyelvtan 88 kr. Felsmann, Lesebuch I. 70 kr. vagy Kleinmann. Ribáry, Magyarország földirata 80 kr. Kriesch, természetrajz elemei 1 f. 60 kr. Lutter, Számтан I. 40 kr. Mocnik-Szabóky, mért. nézlettan I. 80 kr.

II. osztály tankönyvei.

Ima- és énekkönyv 80 kr. Frenel, liturgika 88 kr. Bartl, latin nyelvtan II. 88 kr. Szvorényi, kisebb magyar nyelvtan I. 90 kr. Ugyanattól olvasmányok II. 60 kr. Ney, német nyelvtan 70 kr. Felsmann, Lesebuch I. 80 kr. Kriesch, természetrajz elemei 1 f. 60 kr. Ribáry, egyetemes földirat I. 80 kr. Lutter, számтан II. 30 kr. Mocnik-Szabóky, mértani nézlettan I. 80 kr.

III. osztály tankönyvei.

Ima- és énekkönyv 80 kr. Schuster, biblia tört. 47 kr. Bartl, latin mondattan 1 f. 40 kr. Ugyanattól Gyakorló-könyv 80 kr. Cornelius Nepos, szótárral Vass Józseftől 1 f. 20 kr. Szvorényi, kis magyar nyelvtan II. 40 kr. Ugyanattól olvasmányok III. 70 kr. Riedl Szende, német nyelvtan 1 f. 40 kr. Felsmann, Lesebuch II. 70 kr. Ribáry, egyetemes földirat II. 80 kr. Greguss, természettan 1 f. 40 kr. Ribáry, Magyarország története I. 50 kr. Lutter, számтан III. 40 kr. Mocnik-Szabóky, mért. nézlettan II. 80 kr.

IV. osztály tankönyvei.

Ima- és énekkönyv 80 kr. Schuster, biblia 47 kr. Bartl, latin mondattan 1 f. 40 kr. Ugyanattól gyakorló könyv 80 kr. Tyrocinium poeticum Szamosi-tól 1 f. Caesar, Bellum gallicum 45 kr. Laky, irálytan 94 kr. Szvorényi, olvasmányok IV. 85 kr. Riedl Szende, német nyelvtan 1 f. 40 kr. Felsmann, Lesebuch II. 70 kr. Ribáry, magyar története II. 50 kr. Greguss, természettan 1 f. 40 kr. Lutter, betűszámтан I. 1 f. 50 kr. Mocnik-Szabóky, nézlettan II. 80.

V. osztály tankönyvei.

Ima- és énekkönyv 80 kr. Martin, religio tankönyve I. 1 f. 40 kr. Cicero, Laelius 60 kr. Ovidius, Veresstől 1 f. 30 kr. Schultz, gyakorl. ford. Sváby és Kalmár I. 90 kr. Névy, írásművek elmélete 1 f. 40 kr. Névy, olvasmányok 1 f.

50 kr. Curtius, görög nyelvtan I. 1 f. Schenkl, görög olvasókönyv 1 f. Thewrewk Árpád, német olvasókönyv I. 1 f. 60 kr. Ribáry, Világtörténet I. 1 f. Kriesch, ásvány- és növénytan 2 f. 20 kr. Lutter, betű-számtan I. 1 f. 50 kr. Ábel, mértan 1 f. 40 kr.

VI. osztály tankönyvei.

Ima- és énekkönyv 80 kr. Martin religio II. 1 f. 40 kr. Sallustius, Jugurtha Holubtól 60 kr. Livius Szénássytól I. 60 kr. Vergilius (szövegkiadás) 80 kr. Schultz, gyakorlókönyv, ford. Sváby és Kolmár I. 90 kr. Névy, írásművek elmélete 1 f. 40 kr. Ugyanaz, olvasmányok 1 f. 50 kr. Curtius, görög nyelvtan, I. 1 f. Thewrewk Árpád, német olvasókönyv I. 1 f. 60 kr. Ribáry, világtörténet I. II. egy füzet 1 f. kettő 2 f. Kriesch, állattan III. kiadás 1 f. 20 kr. Lutter, betű-számtan, 1 f. 50 kr. Lutter, sorszámok, 1 f. Ábel, mértan I. 1 f. 40 kr.

VII. osztály tankönyvei.

Ima- és énekkönyv 80 kr. Martin, religio II. 1 f. 40 kr. Cicero beszédei Catilina ellen 50 kr. Vergil, Aeneis (szövegkiadás) 50 kr. Schultz, gyakorlókönyv, ford. Sváby és Kolmár II. 90 kr. Curtius, görög nyelvtan II. 1 f. Xenophon, Cyropaedia (szövegkiadás) 50 kr. Névy, olvasmányok, 1 f. 50 kr. Ugyanaz, írásművek elmélete, 1 f. 40 kr. Thewrewk Árpád, német olvasókönyv II. 1 f. 60 kr. Ribáry, világtörténet III. 1 f. Purgstaller, lélektan 1 f. Lutter, betű-számtan 1 f. 50 kr. ugyanaz, sorszámok 1 f. Lutter, mértan I. 1 f. 50 kr. Abt-Kunzek, természettan, 2 f. 20 kr. ugyanattól mennyiségtani pótfüzet 1 f. 80 kr.

VIII. osztály tankönyvei.

Ima- és énekkönyv, 80 kr. Fessler, egyháztörténet, 1 f. 4 kr. Tacitus, Annales (szövegkiadás) 70 kr. Quintilianus X. Holubtól, 60 kr. Horatius, (edit. Grisar.) 70 kr. Curtius görög nyelvtan I. 1 f. Demosthenes, olynthiai beszédek (szövegkiadás) 40 kr. Homer, Ilias (szövegkiadás), 40 kr. Toldy, irodalom-története I. II. 1 f. 80 kr. ugyan tőle: irodalomtörténet olvasókönyve I. II. 2 f. 50 kr. Thewrewk A. német olvasókönyv II. 1 f. 60 kr. Ribáry, Magyarország története 2 f. Lutter, betű-számtan 1 f. 50 kr. ugyanattól: sorszámok, 1 f. Ábel, mértan II. 1 f. 60 kr. Abt-Kunzek, természettan 2 f. 20 kr. Abt,

mennyiségteni pótfűzet, 1 f. 80 kr. Dunay, formai észtan, 1 f. 80 kr.

Az I-ső osztály tankönyvei kerülnek	8 f. 38 krba,
„ II. „ „ „	8 „ 98 „
„ III. „ „ „	11 „ 77 „
„ IV. „ „ „	13 „ 1 „
„ V. „ „ „	17 „ 60 „
„ VI. „ „ „	18 „ 70 „
„ VII. „ „ „	20 „ 10 „
„ VIII. „ „ „	23 „ 44 „
nyolcz évi tankönyv:	121 „ 98 „

Megjegyzem, hogy ugyanazon tankönyv több osztályban is használtatván, az elébbi összeg tetemesen alább száll. Az intézetbe felvételi díj 2 f. 10 kr. az évi tandíj két ízben előre fizetendő 8 f. 40 kr. A gyakorlatokhoz, fordításokhoz való szabályszerűen megállapított kész, vonalozott és fűzött irkák éven át kerülhetnek 5—6 frtba, mi által el van kerülve a sok egyformátlan alaku papirosra való irás; az évi Tudósítvány-ra fizetni kell 30 krt.

Az 1874-ik iskolai évben a gymnasiumban az I. oszt. tanult 68 ifju, II. oszt. 27, III. o. 28. IV-ben 44, V-ikben 38, VI-ikban 24, VII-ikben 27, VIII-ikban 20; halál, eltávozás s más ok miatt év végén volt összesen: 242 tanuló; érettségi vizsgára jelentkezett 20, érettnék nyilvánított 15, visszavetett 5. Az ifjuság közül 35 kapott 4624 frt. ösztöndíjt, melyből a legkisebb volt 30 frt, a legnagyobb 300 frt.; különböző czimen 30 kapott kisebb-nagyobb jutalmat főként a magas kormány által adott 80 frtból; tandíj elengedett 75-nek.

*

*

*

Én ezeket a főgymnasium mult és jelen évi közkézen forgó nyomtatványaiból vettem át, s ismereteimet élő szóból értesüléssel kiegészítve, ime az olvasó elé tártam. De a ki ezeket megolvassa s nyomosan utángondol, ugy rémlik előttem, ily formán fog gondolkozni: „hogy hiszen ez mind igen szép és tanulságos, de ha képben kifejezni szabad, mindez egy életműves és teljes belső harmoniában működő szellemi s tulajdonkép tudományi gépezetnek tényleges munkásságát mutatja, a gépezet mesterét és vezetőit ugyszólván munkaközben állítja élénk; de azt, hogy az életműkö-

*

dés miképen indul folyamatba, mily törvényei vannak, mik a gép valódi mozgató rugói és irányadói, hol készül — hogy ugy fejezzem ki magam — a vér és velő, a lelki tűz és szellem, általában véve, hol van a lélek, mely e szép intézetet mozgásban tartja, vezet és ennek irányát adja; mind erről amaz adatokban csak igen kevés van“. Én is átláttam ezt. Megkértem tehát e hézag pótlására magát az igazgatót, igen tisztelt dr. Lutter Nándor urat, és ő szives volt azt nekem saját „Szerkesztményben“ készséggel megadni, felhatalmazva arra is, hogy azt saját neve alatt vehessem föl dolgozatomba. Ime szó szerint adva a nagybecsű nevelésügyi fölvilágosítás.

„Főgymnasiumunk életműves belszervezete s öszhangzatos életmunkássága“.

(DR. LUTTER NÁNDOR.)

A gymnasiumi oktatás egyedül biztos alapja a Szaktanítás. Az ifjúság lelki képességeinek okszerű és öszhangzatos kifejlődése csak ez úton elérhető. A tan-anyagot tehát elegendő számu, szakmáikra tüzetesen és bizonyos előszeretettel készült, a kelendő szigorlatokat kitünő sikerrel kiállott tanárok közt kell felosztani s a tanításban és nevelésben az öszhangzatosságot és belső egységet megfelelő intézkedésekkel elérni. A budai kir. egyetemi főgymnasiumban e tekintetben következő eljárás van:

I.) A tanév kezdetén.

Az ifjúság összeírása előtt néhány nappal az igazgató rendkívüli tanári tanácskozmányt hív össze, melynek főtárgyai:

1.) A tantárgyak elosztása a tanárok közt osztályonként s az osztálytanárok kijelölése.

2.) Megállapítása annak: mit végzett el tantárgyából a lefolyt évben minden szaktanár? kell-e még valamit pótolnia? vagy a törvényszabta tantárgyak tanítását azonnal megkezdheti a kezdődő tanévben?

3.) Kitudatván a szerint az osztályoknak tantárgyaikban való tetteleges előhaladási állapota, a mit az új tanároknak az igazgató különösen is tudtára ad, az összes tantárgyak azon része, a mi a karácsoni ünnepekig elvégezhetőnek látszik, minden osztályra megállapítatik. Ettől eltérni nem lehet, ezt minden tanár elvégezni köteles.

Megjegyzendő itt mellesleg az, hogy ha az igazgató szükségesnek látja, egy vagy több rendkívüli tanári Tanácskozományban paedagogiai és methodikai discussiókba bocsátkozni, azok megtartását elrendeli. Ilyen tárgy lehet a tananyagok mily módon tárgyalása? a műszavaknak egységes módon használása sat. sat.

4.) Az osztályoknak átadatik az ugynevezett Osztályi-Napló, mely a tanteremben az illető tanár zára alatt, előadáskor előtte áll, melyben a tanulók elmaradásai, későn jövése, megintéscsei sat. osztályonkint óráról órára följegyztetnek. Ez azért van, mert az ifjak szorgalmi és erkölcsi magaviselete, valamint a tanárok kötelességteljesítése sat. ebből tűnik ki s az évi Tudósítványok magaviseleti rovatai nem a tanár emlékezetéből, jó vagy rossz szeszélye szerint, hanem ezen positiv följegyzésekből töltetnek be. Az igazolt elmaradásokat is ebbe jegyzi be a tanár. A mely napról nincs a Napló-ban bejegyzés, azon nem volt tanítás, s az igazgató — a ki abba gyakran bele tekint — a mulasztásnak azonnal utána néz, s orvoslásáról gondoskodik.

5.) Bemutattatik az Osztály-Könyv, melybe minden tanár az előadás elvégzése után az eltanított és bevégzett tananyagot néhány szóval beigtatja. E könyv biztos felvilágosítást ad egyrészt az illető tanár működéséről buzgalmról és sikeréről, másrészt methodikai képességéről és tapintatáról, egyszersmind ellenőrizője az elkövetett elhamarkodási, mulasztási s más hibáknak,

6.) A használandó tankönyvek a tanítás sarkalatos alapját tévén: azok megválasztását a legelső Tanári Tanácskozomány kellő óvatossággal határozza el. Az illető szaktanárok egyenként előmutatják az általuk használni szándékozott tankönyveket, s miután a kitünőbb s a tanítás céljával megegyező tankönyvek során átmentek, ezekből az igazgató beleegyezésével a legcélszerűbb kijelöltetik, ezek osztályonkint, áraik kitétele mellett összeiratnak, s hogy mely könyvárusnál megszerezhetők, az ifjuságnak tudtára adatik. Az intézetnek rendes könyvárusa van, a ki a tankönyvekről, azok címzeit, árát és szerzői nevét mutató nyomtatott jegyzéket ad ki. Ily könyvjegyzékek találhatók az intézet igazgatójánál is.

Azon tankönyv, mely több osztályra szól, a tanévszak bevégződése előtt mással föl nem cserélthetetik, mert az ily ingadozás a tanulónak előhaladásában akadályul van, a szülőknek pedig anyagi kárt okoz.

7.) A külső fegyelem miként gyakorlása, és a büntetések fo-

kozatos alkalmazása az intézet f e g y e l m i s z a b á l y z a t á b a n körvonalozva van, mi az ifjuság előtt év kezdetén felolvastatik.

8.) Az összeírás módozatja s a tanév megkezdésének napja is ezen tanári tanácskozmányon véglegesen megállapittatik.

II.) Igazgatói teendők a tanév folyamában.

Az igazgató az előadások második vagy harmadik hetében meglátogatja sorban az osztályokat, s miután az osztály-könyvből magának az előadott tan-anyagról tudomást szerzett, ebből kisebb mérvű vizsgálatot tart; észrevételeit az illető tanárnak négy szem közt megmondja, s ha szükségesnek látja, az észlelt eredményekhez és létező hiányokhoz képest azok orvoslása végett, vagy egyes fontos tanügyi kérdésekről rendkívüli értekezleteket tart.

Az igazgató súlyt fektet különösen az írásbeli dolgozatokra s azokat lelkiismeretesen ellenőrzi. E célból minden három hónap elteltével a tanulók dolgozatait bekéri, hogy azokról meggyőződése lehessen. Ha ugyanazon tanári testület működik a tanintézetben több éven át, az első ily átvizsgálás után elég néhány hanyagabb és szintugy néhány kitünőbb ifju írásbeli dolgozatait bekívánni. Az igazgató az átvizsgálás eredményét a tanári tanácskozmányokban a tanár-testülettel közli s az észrevett hiányok jövőben elkerülését elintézi.

Az írásbeli dolgozatok mikor, mi módon tartatnak, már fennebb el lévén mondva, itt nem ismételtetik; az azonban figyelmet érdemel, hogy a képesség megítélésénél főként az osztálybeli dolgozatokra van súly fektetve, mert az önmunkásság szigoruan csak itt ellenőrizhető. Sőt én az osztály-könyvből tudomást szerzván magamnak az eltanított tan-anyagról, ennek megfelelő „ex temporale“-t szoktam készíteni s azt az osztálylyal jelenlétemben kidolgoztatom, a dolgozatokat magamhoz veszem, s átvizsgálva és érdemjeggyel ellátva az illető szaktanárnak így adom vissza.

Benn az osztályban a tanítás lényeges részét teszik a gyakorlatok, mik az I. osztályban a nagyrészt német ajku tanulóknál csaknem folytonosak és többnyire az iskolai táblán vitetnek végbe. Német nyelvből I-től IV-osztályig a gyakorlatok szintén folytonosak s a táblán vitetnek végbe, V. és VI. osztályban két hetenkint egy, VII. és VIII. osztályban havonkint egy gyakorlat tartatik.

III.) A tanári tanácskozmányok (Consensus).

A rendes tanári tanácskozmányok tartásának határozottan megszabott ideje: az elsőnek november harmadik hete, másodiknak január negyedik hete, harmadiknak febr. negyedik hete, negyediknek máj. második hete, ötödiknek jun. második hete. Ezek tárgya a felsőbb leiratok közlése s teljesítésük elintézése, a tanintézet folyó ügyei feletti tanácskozás és határozathozás; az intézeti oktatás- és nevelésügy körébe vágó fontosb kérdések megbeszélése; az osztálytanácskozmányokban a tanári tanácskozmány illetőségi körébe tartozóknak jelölt tárgyak ellátása s mind ezekről formászerű jegyzőkönyv-vitel, mely két példányban készül, s egyik az intézet levéltárában marad, a másik a tankerületi főigazgatóhoz küldetik fel. Ezen tanácskozmányok valamint az osztálytanácskozmányok megtartására is fél-fél napi szünet szokott adatni.

IV.) Osztálytanácskozmányok.

Az osztálytanácskozmányok a szaktanításnak alapföltételei. Ezeken kell minden osztályban működő tanároknak minden tanuló szorgalmáról, tehetségéről és jó vagy rossz magaalalmazásáról meggyőződést szerezni. A különböző tárgyakat tanító tanárok az ifjak magaviseletét s tanulásk sikerét itt terjesztik elé; megmondják: kezök alatt melyik, hogy igyekeznek, minő képességgel bírsat. Ugy a tárgyak methodikai kezelése, mint az ifjakkal való bánás iránt előforduló ellenkező nézetek itt egyenlítettnek ki, a kételyek itt oszlatnak el. Az osztályokról hű képet az osztálytanácskozmányok vizsgálati eredményei adnak, rendre vétetvén egymás után valamennyi osztály vizsgálat alá. Ezen tanácskozmányok a tanári tanácskozmányok előtt tartandók az osztályfőnökök elnöklete alatt, avagy csak azért is, hogy az itteni eredményekről utóbbira jelentés tétethessék s az ottani tárgyalásra feljegyzett ügyek oda feljebb vitethessenek.

V.) Tantárgyak beosztása a második és további évszakokra.

A tantárgyak beosztása a második évszakban folytatólag a karácsoni ünnepek előtt történik, mely alkalommal a tanári tanácskozmány meggyőződik arról: elvégeztetett-e a tanév elején ez időközre kitűzött tantárgyak tanítása minden osztályban? s ha nem, mi volt oka? sat. Ezután tantárgyanként minden osztály számára kitűzetik: mi fog a második időszakban vagyis húsvétig elvégeztetni?

Szintígy a húsvéti ünnepek előtt a tan-anyag beosztása végbevitetik az egész tanév végeig kiterjedő időre, a fenneb-
biektől lényegben el nem térőleg.

VI.) A tanuló ifjúság igyekezelének megbírálása.

Karácson és húsvéti ünnepek előtt a tanuló ifjúság tanulá-
sbeli előmenetelének s erkölcsi magaviseletének megbírálása a ta-
nári tanácskozmányban megtörténik s az eredmény nyomtatott
minta alapján minden ifju számára külön készített — ugynevezett
Ért es i t ő-be bejegyeztetve, az illető szülőknek vagy gondnokok-
nak megküldetik. Év végén, a vizsgálat után ezen Ért es i t ő
helyett a tanulóknak személyenként Isk ol ai B i z o n y i t v á n y
adatik ki.

VII.) A vizsgálat tartama és módja.

Vizsgálat csak egy van, a nyári. A tanári tanácskozmány-
nyal egyetértőleg a vizsgálati tervet előre kidolgozza az igazgató;
tartani kell 12—14 napig; a hol csak lehet, ő elnökösködik; a
hová physikai lehetlenség miatt el nem juthat, egy szaktanárt ne-
vez ki, a ki az ő helyét pótolja, t. i. ha történetből van vizsga,
történelmi szaktanárt, ha matematikából, akkor matematikust.
Kérdez az illető osztálytanár. Mint a tanári tanácskozmányokról és a
három első időszaki tanulás-megbírálása eredményéről jelentést
küld fel az igazgató a főigazgató útján a miniszteriumnak: ugy a
nyári vizsgálat folyamáról s az egész évi iskolai állapotokról zár-
j e l e n t é s t terjeszt fel, melyben elő van adva a.) az intézet anya-
gi állapota: könyvtár, tanszerek, sat. b.) a személyi ügyeké: taná-
rok létszáma, igyekezete sat. c.) a szellemiek, tudniillik az oktatás
és nevelés mibenléte sat. Szintígy a szülők, a közönség számára
készül és nyomtatásban kiadatik az évi T u d ó s i t v á n y, mely-
ben legelől áll valamelyik tanár által irt egy tudományos érteke-
zés, a tanári kar névsora, az évi tanterv, a gymnasium története
a lefolyt évben, a tanszertárak gyarapodásának kimutatása, vizsgá-
latok, a tanuló ifjúság érdemsorozata, az ösztöndíjas és jutalmazott
tanulók névjegyzéke, statistikai kimutatás a gymnasium növendé-
keiről, előleges tudósítás a következő tanév kezdődése körülmé-
nyeiről.

VIII.) A tanítás felsőbb ellenőrzése.

A tankerületi főigazgató háromszor látogatja meg évenként az
alatta levő gymnasiumokat, először octoberben, hogy meggyőződ-

jék: vajjon a tantárgyak és tanerők jól vannak-e beosztva, a tanítás jól indult-e, általában az intézet szellemi gépezetének életműködése szabályszerű-e? Másodszor júniusban tesz látogatást; ekkor már a tanítás eredményeire, az itjuság előhaladására van különös figyelemmel; végre a vizsgálatokon jelenik meg, ott elnököl is, különösen az érettségi vizsgálatok elnöke mindig ő. Szükség esetében ezeken kívül is fölkeresheti a főfelügyeletére bízott intézeteket.

IX.) Tanárságra képesítés.

A ki tanár akar lenni, arra képesítést ily előfeltételek teljesítése után nyer. Lenni kell 1.) érettségi bizonyítványának, 2.) hogy három évig egyetemen jó sikerrel tanult, 3.) egy évig tanári praxist folytatott, szintén bizonyitnia kell; ezután írásbeli vizsgára kéredek, beadva életének s munkásságának rövid rajzát (Curriculum vitae); erre egy feladatot kap kidolgozás végett azon szakból, melyre készült, s kidolgozására hat hónapot adnak; műve jónak találtatván, újabban, egy miniszteri biztos jelenlétében való írásbeli vizsgára kér engedélyt, a mire egy napot nyer; művét a biztos beveszi és átadja a tanárvizsgáló egyetemi bizottság elnökének. Ekkor következik a szóbeli vizsga, mire az egyetemtől szaktanárok neveztetnek ki, s ha a vizsga kielégítő volt, képesítési oklevelet kap az egyetemi tanárvizsgáló bizottságtól. Ha eddig az illető nem volt tanár, még próbaelőadást kell tartania valamelyik intézetben s az egyetemi bizottság ide is egy szaktanárt küld ki. Így nyeri meg aztán a jogot a tanárkodásra.

A budai főgymnasiumhoz a tanárokat a magyar kir. oktatásügyi ministerium nevezi ki a kihirdetés következtében folyamodó legminősültebbek közül.

X.) Tanári kar fizetése, fegyelmi eljárás, tanári szakkönyvtár, tanszerek.

Igazgató fizetése 1300 frt, helyi drágasági pótlék 300 frt, szálláspénz 400 frt, átalánya 300 frt. Tanárok fizetése 1300 frt, helyi drágasági pótlék 200 frt, szálláspénz 300 frt. A szálláspénzen és az igazgató átalányán kívül egyéb minden számbavétetik a nyugdíjazásnál. Ezen fölül öt—öt évenként a rendes fizetések 100 frttal javittatnak.

A hanyag tanárt először megszólítja négy szem közt az igazgató, másodszor e végre gyűjtött „ad hoc“ tanári tanácskozmány

előtt, harmadszor a főigazgatónak jelenti, s ezzel fegyelmi eljárás intéztetik ellene s állomásától elmozdítatik.

A tanári kar szakkönyvtára áll 5072 darabból és 125 térképből, A természetrajzi gyűjtemény, jelesen az állatországból: 7777 db., a növényországból 2213, az ásványországból 2871, régiségi és éremtárgyak 347 darab. A tanárok erkölcsileg kötelezve vannak saját szakmájukban a jelesb kisebb műveket önmaguk megszerezni, az intézet csak a nagyobb terjedelmű és költségesebbeket hozatja meg. Az európai legjelesebb paedagogiai és methodikai havi és folyóiratokból az igazgató a magyar szakkiadványokon kívül meghozat a tanári karnak 5—6 félélt, mely azok öntájékozási rendelkezésére mindig készen áll^a.

*

*

*

Eddig terjed a tisztelt főgymnasiumi igazgató és magyar tudományos akadémiái tag ur szives közleménye, melyért én e helyen szintén legszivesebb köszönetemet kifejezni kötelességemnek ismerem, erdélyi gymnasiumi tanárainknak, a protestáns egyházak főhatóságainak és az ifjuságnak becses figyelmébe ajánlom. Egy országos nevű férfi hosszas tapasztalásának eredményei ezek, melyeknek áldott gyümölcse látszik, a budai főgymnasiumból kikerült ifjak mély és erős alapokon nyugvó s kitünően tudományos előkészületén. A mi szép és jó van ez intézetnél, melynek belső élete hű rajzát kívántam adni, honosítsuk meg túl a hegyeken is — nemcsak oltó ág vad gyümölcsöt nem terem schol.

*

*

*

Hátra van még e cikk irására bíró indokaimat megismertetnem.

Első e latin axioma: verba docent, exempla movent = a beszéd oktat, de a példa tette bir. Ha van bennünk érzés, a nemzeti becsület iránt fogékonyság és gyermekeink iránt természeti igaz szeretet, meg kell hogy induljon ennek olvasásán az illető tanárok, szülők és ifjak szive.

Második: állapotainknak egy előttünk álló példában mint tükörben feltüntetése s ez által valódi önismeretre jutásunk eszköze. Nem ringatom magam azon illusioban, hogy az ismertettet

főgymnasiumban minden úgy megy, a mint én nyilvános adatokból, s magán értesülések alapján körvonaloztam, sőt hiszem, hogy e fényes képnek tán sötét árnyai is lehetnek; sem oly igazságtalan nem vagyok, hogy erdőntuli kis hazám protestáns magyar gymnasiumairól azt a véleményt valljam és hirdessem, hogy ott a budai jó és szép intézményekből semmi sincs meg; tudom jól, hogy sok épen úgy meg van, és már régóta meg van; de már azt meggyőződésem egész határozottságával merem állítani, hogy a mi gymnasiumaink az itteni oktatás és nevelés rendszerének főként paedagogiai és methodikai részéből nagyon sokat bátran átvehetnének, át kellene okvetetlen venniök, még pedig: *quo citius, eo melius*.

Nagyon is megfontolva írom minden szómat, nem szeretném, hogy subjectív indokoknak tulajdonítsa senki, s fájna nekem, ha akár tanár barátim, akár az illető consistoriumok netaláni haragra gerjedés miatt az itt letett tanúságokat sziveikhez és értelmökhez eljutni nem engednék. Olvassa el bárki az előadottakat, hasonlitsa össze maga csöndesen, elfogultság és sértett biasági érzése közbevegyülése nélkül ezt és a mi gymnasiumaink állapotait, s a mint az iskolai év kezdetétől kiindulva, a tanítás első stadiumától az utolsóig érkezik, és különösen a Lutter igazgató ur közleményét nyugodtan s apróra átvizsgálva, a főbb-főbb momentumoknál mindenütt fel fog tűnni lelke előtt mindazon különbség, a mi ezen gymnasiumban előny, nálunk hátrány, és e **differentialis pontok fogják tenni halaszthatatlan gymnasialis reformjaink summáját**. Igen, ha tovább is magunkat s a világot szándékosan mystificálni nem akarjuk, ha van bennünk az igazság bevallására lélekerő és férfias jellem, akkor e tények előttünk tisztában állanak, s bennünk csak egy érzés ébredend föl, s ez ama nem kellemes érzés: miért van ez még mindig így? és egy szilárd önelhatározás: ezt mielőbb, minden lehetséges és létünket nem kockáztató eszközökhöz hozzányulás által megszüntetni, megorvosolni!

Harmadik indokom a volt, mert biztam s^o bizom abban, hogy a szakemberek, sőt általában a művelt olvasók át fogják látni a szóban levő főgymnasium I.—VIII. osztályi t a n t e r v é b ől, a mit én szándékosan épen azért közöltem, hogy az például a latin, görög és német nyelv tanulást oly egymásból láncszemként folyó s a tanulók korához és értelmi fejlettségéhez mért fokozatossággal,

oly átlátszó tervszerűséggel, az elméletet a gyakorlattal párhuzamosan egyeztetőleg, s az ifjak fejlődési folytonosságát tökéletesen biztosító módon eszközli, hogy én meggyőződve vagyok arról, hogy ha egy csak közepes tehetségű, de figyelmes és tanulni szerető ifju e nyolcz osztályon áthaladott, bizonyára mind a három nyelvet jól fogja érteni, egyikből a másikba átfordít bármit és szerkeszteni s gondolatait kifejezni képessé válik. A beszéd aztán az élet dolga és feladata lesz. Látom én ezt előttem álló ifjak élő példájából, látom saját fiam még nem épen két évi örvendtes előhaladásából. Az az egész Erdélyben elterjedett s a lelkekbe alapítalanul befurakodott meggyőződés tehát, hogy ifjuságunkra nézve a latin és görög classikai irodalom halt kincses tárház, hogy ma már latinul és görögül megtanulni nem lehet, semmi egyéb, mint hamis feltevés és tévhit. Eddigi gymnasiális tanrendszerünk ott benn erre képes nem volt, de ugy átalakítva, a mint én a budai főgymnasium tanrendszerében feltüntettem, bizonyára képessé válанд, s ifjuságunk csak ugy fogja a római classicusokat olvasni és élvezni, mint mi, s a magyar történelmi és jogi de latin nyelven irt forrásokat velünk egyformán szenvedélylyel és sikerrel használандják.

Negyedik indokom az, hogy helyi, egyéni és más érdekek féltéséből, sőt — kimondom egyenesen, korlátolt fölfogásból — származó vita és versenygés támasztása nélkül a tények ellenállhatlan hatalmával mutassam meg azt, hogy eljött az ideje haladéktalanul s komolyan intézkednünk — nem szót s határozgatást, hanem tevést értek — hogy Kolozsváratt egy 12 rendes tanárral beállított, törvény- és korszerűen szervezett teljes főgymnasiumunk legyen papnöveldével és mesterképezdével összekötve, Székely-Keresztúron szintén egy hasonló módon szervezett s 6 rendes tanárral beállított közép-gymnasiumunk, Tordán — ez iránti régi tárgyalásainkat megújítva — állítsunk az állam segélyével egy reál irányu iskolát, s ily módon ifjuságunknak oly lelki, szellemi és testi kiképzetését eszközöljük, hogy az anyaországi hasonló intézetekben növekedett ifjusággal ugy az egyetemi mint a technika téren versenyzhessen, s midőn az életbe kilépik, ke lő kiképzettség hiánya miatt saját vérei által meg ne előztethessék.

Hogy én ezt a corollariumot így kerekén kimondottam, hit-rokonink egy része idealistának vagy tán épen idiotának fog nevezni; de én szándékom tisztaságában bizva, meggyőződéselem sze-

rint idejét láttam ezt megtenni. Új czimem pedig nem áll egyedül, kaptam én már sok hasonlót sőt igaztalanabbat, kisebbitöbbit; de erkölcsi értékemben miatta veszteséget nem érzek. Más része azért fog neheztelni, hogy Tordát miért bolygatom. Figyék meg hitfeleim: ugy vagyok én evvel, mint Pókainé két kedves fiával, Garay három égszemü gyermekével, vagy mint saját magam két szemem világával, melyek egyikét el kell veszitnem. Mindenik drága, mindenik szent, mindenik fáj, de egynek átalakulni kell okvetetlen, hogy a más kettő, hogy hitfelekezetünk egyeteme élhessen. E sorsot én a gymnasiumi törvény életbelépésekor — a mivel a parlament utoljára is népének s neve becsületének tartozik — kikerülhetlennék látom, tehát elvem ez: *melius est praevenire quam praeveniri*.

És most még csak néhány befejező szót, a mi szives kérés barátimhoz, az unitárius tanári karhoz, hogy ezen közérdekeinkért tett felszólalásomat rossz néven ne vegyék; tiszteletteljes figyelmeztetés az egyházitanácshoz, hogy gymnasiumaink reformját erélyesen munkába venni méltóztassék; jóakaratu óvása autonomistáinknak, hogy követeléseik összegét ne növeljék, sőt az állam érdekeivel megférő legszükségesebb mértékére szállítani igyekezzenek. A közoktatásnak állampolitikai magasb irányban vezetése a magyar államra nézve existentia-kérdés. Mi ennek utjába ne álljunk. Magyarország nevelés- és oktatásügye halad, erősen és szerencsés irányban evidens sikerrel halad. Ébredjünk, haladjunk mi erdélyi unitáriusok is, nehogy ugy járjunk, mint ama malom rövidlátó gazdája, kinek gátját az ár elsodorván, a folyam messze elkerült s ott hagyta őt puszta malmában őrlő és őrlemény nélkül.

Jakab Elek.